

ky následných procesů s válečnými zločinci v Norimberku, jako případ *Scuttled U-boats*⁴⁰⁹ a případ *Flick*⁴¹⁰. Za dnešního právního stavu lze tím spíše odmítnout právní omyl jako důvod vyloučení trestní odpovědnosti genocidy, zločinů proti lidskosti a mnoha skutkových podstat válečných zločinů, které jsou trestními činy podle všech trestních zákonů.

Z kontextu vyplývá, že právní omyl přichází v úvahu výlučně v případech provedení rozkazu nadřízeného či právní povinnosti, kterými došlo ke spáchání válečného zločinu. Přitom musí být splněno několik kumulativních podmínek podle čl. 33 Statutu. Skutečnost, že osoba spáchala zločin, spadající do jurisdikce Soudu na základě rozkazu vydaného vládou nebo vojenským či civilním nadřízeným, nezbavuje tuto osobu trestní odpovědnosti. Výjimkou jsou případy, kdy: (a) tato osoba byla ze zákona povinna uposlechnout rozkazu vlády či nadřízeného, (b) tato osoba si nebyla vědoma, že rozkaz je protiprávní a (c) rozkaz nebyl zjevně protiprávní. K takové situaci může výjimečně dojít, neboť v oblasti práva ozbrojených konfliktů je dnes poměrně podrobná regulace a hranice mezi opatřeními, diktovanými válečnou účelností a použitím zakázaných metod a prostředků boje, nemusí být vždy pro podřízené zcela zřejmá. Naproti tomu žádný z těchto důvodů nelze použít k odvrácení odpovědnosti za spáchání genocidy nebo zločinu proti lidskosti, protože takový rozkaz se vždy považuje za zjevně protiprávní (čl. 33 odst. 2).

Tento článek zasluhuje ocenění i kritiku. Zásluha přijatého textu spočívá především v tom, že vyloučil možnost hájit se rozkazem nadřízeného v případě nejotřesnějších zločinů podle mezinárodního práva, představujících rozsáhlé útoky proti civilnímu obyvatelstvu, tj. genocidy a zločinů proti lidskosti. Dále v tom, že na rozdíl od řady vnitrostátních zákonů stanoví domněnku, podle které rozkaz nadřízeného zásadně nezbavuje odpovědnosti, ledaže obhajoba prokáže, že byly kumulativně splněny tři podmínky podle čl. 33 odst. 1. A konečně je možné vidět úspěch i v tom, že bylo dosaženo přijetí kompromisní formulace do textu Statutu MTS, neboť tím došlo ke smluvnímu zakotvení důležitého principu mezinárodního trestního práva. Přesto lze kritizovat stávající čl. 33 jako ústupek oproti stavu obyčejového mezinárodního práva, které rozkaz nadřízeného jako důvod

zbavení odpovědnosti vůbec neuznávalo. Článek 8 Statutu MVT v Norimberku stanovil, že „skutečnost, kdy obviněný jednal na příkaz své vlády nebo nadřízeného, nezproští ho odpovědnosti, ale může být pokládána za polehčující okolnost pro výměru trestu, rozhodne-li Tribunál, že spravedlnost toho žádá“.

Na závěr kapitoly o obecných zásadách trestního práva je třeba zmínit, že některé principy trestního práva jsou obsaženy i na jiných místech Statutu MTS než v části 3. Může jít např. o práva osob v průběhu vyšetřování podle čl. 55, zásadu presumpce nevinny v čl. 66, jakož i procesní práva obžalovaného podle čl. 67. Vzhledem ke struktuře Statutu však o nich bude zmínka v souvislosti s rozbohem příslušných částí 5., 6., 7. a 8., věnovaných vyšetřování a stíhání, hlavnímu líčení, trestům a odvolání.

4.5. Organizační a procesní aspekty Statutu MTS

Podstatná část ze 128 článků Statutu MTS je tvořena ustanoveními, která upravují jednak složení a správu Soudu (část 4), jednak též jednotlivé fáze trestního řízení (části 5 - 8). Těm bude proto věnována nyní alespoň stručná pozornost.

4.5.1. Složení a správa Soudu

Mezinárodní trestní soud se podle čl. 34 skládá ze čtyř orgánů, jimiž jsou (a) předsednictvo, (b) tři oddělení či úseky (*Divisions*), tj. odvolací, soudní a vyšetřovací úsek, (c) úřad prokurátora a (d) soudní kancelář. Předsednictvo a jednotlivé úseky jsou obsazovány soudci. Soud má mít v souladu s čl. 36 odst. 1 v základním obsazení minimálně 18 soudců, pracujících na plný úvazek. Soud však může být na návrh předsednictva rozšířen dle potřeby o další soudce, kteří nemusejí být předsednictvem žádáni o plný úvazek a jejichž počet může být na návrh předsednictva opět snížen, pokud to umožňuje vytíženost Soudu, až na minimální základní stav tím, že po uplynutí funkčního období nebudou zvoleni žádní jejich nástupci. Článek 36 dále upravuje postup volby soudců, a to z osob vysoké morální úrovně, nestranných a bezúhonných, kvalifikovaných k výkonu nejvyšších soudních funkcí ve své zemi. Každý kandidát musí kromě toho splňovat jednu ze dvou kvalifikací: být uznávaným odborníkem v oblasti trestního práva hmotného a procesního a mít odpovídající zkušenost v některé z právnických profesí, souvisejících s trestním řízením, nebo být uznávaným odborníkem

⁴⁰⁹ Viz *Law Reports of Trials of War Criminals*, vol. XV, s. 182-183.

⁴¹⁰ Viz *Law Reports of Trials of War Criminals*, vol. IX, s. 23; *Law Reports of Trials of War Criminals*, vol. VI, s. 1208: „It was stated in the beginning that responsibility of an individual for infractions of international law is not open to question. In dealing with property located outside his own state, he must be expected to ascertain and keep within applicable law. Ignorance thereof will not excuse guilt but may mitigate punishment.“

v příslušných oblastech mezinárodního práva (např. mezinárodní humanitární právo nebo právo lidských práv) s právní praxí v oblastech souvisejících s činností Soudu. V každém případě musí mít kandidát na zvolení členem Soudu ještě vynikající znalost alespoň jednoho z pracovních jazyků Soudu.

Každá smluvní strana Statutu může vybrat jednu osobu jako kandidáta pro každou volbu soudců MTS, přičemž kandidát musí být občanem některé ze smluvních stran, ale nemusí být nutně občanem státu, který ho navrhuje. Volba proběhne na Shromáždění smluvních stran, které může v případě potřeby zřídit Poradní výbor pro volby. Pro účely voleb jsou kandidáti rozděleni do dvou kandidátních listin podle kvalifikace, přičemž při první volbě musí být zvoleno alespoň devět soudců s kompetencí v trestním právu a pět znalců mezinárodního práva, a v dalších volbách má být udržován obdobný ekvivalentní poměr. Mezi soudci nemůže být více než jeden občan téhož státu. Při výběru soudců se bere ohled na spravedlivé zastoupení hlavních světových právních systémů, geografických oblastí a zastoupení mužů i žen. Smluvní strany dále zohlední potřebu zařadit soudce se specializovanými právními znalostmi. Za soudce jsou zvoleni v tajném hlasování ti z kandidátů, kteří obdrží nejvyšší počet hlasů při kvalifikovaném dvoutřetinovém kvóru přítomných a hlasujících smluvních stran. Funkční období jednotlivých soudců je devět let. Předpokládá se cyklická obměna jedné třetiny soudců vždy po třech letech s nemožností znovuzvolení týchž osob. Výjimku představují soudci volení na dobu tří let či kratší, ať při ustavení Soudu (vůbec první volba) nebo na uprázdněné místo pro zbytek funkčního období svého předchůdce.

Předsednictvo Soudu je voleno podle čl. 38 plénem soudců na dobu tří let s možností jednoho znovuzvolení. Skládá se z předsedy a prvního a druhého místopředsedy. Předsednictvo odpovídá za řádnou správu celého Soudu s výjimkou úřadu prokurátora a plní další funkce, které jsou jim svěřeny v souladu se Statutem. Po svém zvolení budou soudci MTS rozděleni podle čl. 39 do tří úseků. Odvolací úsek tvoří předseda a čtyři další soudci. Soudní úsek musí tvořit nejméně šest soudců, kteří budou organizováni do několika tříčlenných senátů. Vyšetřovací, čili přípravný úsek (*Pre-Trial Division*) se skládá také nejméně z šesti soudců, kteří plní funkci vyšetřovacího senátu buď v tříčlenném složení nebo jako samosoudci. Soudci jsou přidělováni k jednotlivým úsekům v závislosti na povaze činnosti úseku a na odborných předpokladech zvolených soudců tak, aby vznikla vhodná kombinace soudců s praxí v oboru trestního práva a mezinárodního práva. Soudní a vyšetřovací úsek budou složeny převážně ze soudců s praxí v trestním soudnictví.

O rozdělení soudců do jednotlivých úseků pro příslušné období (3 roky s výjimkou soudců odvolacího úseku, kteří tam působí po celé funkční období) rozhoduje plénum Soudu absolutní většinou. Příslušnost soudců k jednotlivým senátům v rámci úseku pak určí předsednictvo jednotlivě pro každý konkrétní případ (čl. 61 odst. 11). Výjimku představuje odvolací senát, který má zvláštní postavení (stálý charakter, jediný senát a personální inkompatibilita s ostatními úseky). Jinak však nic nevylučuje dočasné přeložení soudců mezi soudním a vyšetřovacím úsekem s tou podmínkou, že soudce, který se podílel na vyšetřování případu, nebude moci zasednout v soudním senátu při rozhodování téhož případu (čl. 39 odst. 4). Článek 40 stanoví nezávislost soudců a současně jim zakazuje zabývat se jinou činností, která by mohla být neslučitelná s jejich soudcovskou funkcí nebo mít vliv na důvěru v jejich nezávislost. V čl. 41 je pak upraveno právo prokurátora či vyšetřované nebo stíhané osoby žádat vyloučení soudce, pokud by mohla být z jakéhokoli důvodu oprávněně zpochybněna jeho nezávislost. Za těchto okolností je též povinností soudce samého požádat předsednictvo o uvolnění z výkonu funkce a neúčastnit se projednávání případu.

Úřad prokurátora (či Prokuratura) představuje podle čl. 42 nezávislý a oddělený orgán Soudu, který odpovídá za přijímání oznámení a podložených informací o zločinech spadajících do jurisdikce MTS, jejich prověření a vedení vyšetřování a stíhání před Soudem. V čele úřadu stojí prokurátor, který má veškeré pravomoci k řízení a správě Prokuratury. Prokurátorovi pomáhá nejméně jeden zástupce prokurátora, který musí mít odlišné občanství. Pro prokurátora a jeho zástupce platí v zásadě stejná kritéria jako pro volbu soudců. Mohou být zvoleni pouze na jedno funkční období v délce 9 let. Prokurátor ani jeho zástupce se nesmí zabývat jiným povoláním nebo činností, která by mohla být neslučitelná s prokurátorskou funkcí nebo mít vliv na důvěru v jejich nezávislost. V otázkách vyloučení prokurátora nebo jeho zástupce z projednávání případu rozhoduje odvolací senát. Součástí Úřadu prokurátora mají být i poradci k specifickým otázkám (čl. 42 odst. 9) a kvalifikovaný personál včetně vyšetřovatelů vybraný prokurátorem (čl. 44 odst. 1), popř. též personál, nabídnutý zdarma smluvními stranami, mezivládními či nevládními organizacemi jako výpomoc (čl. 44 odst. 4).

Dalším z orgánů MTS je Kancelář, která odpovídá za tu stránku správy a služeb Soudu, která se netýká přímo jeho soudních funkcí. Kancelář soudu vede tajemník (*Registrar*), který je hlavním správním úředníkem Soudu. Tajemník vykonává svůj úřad z pověření předsedy Soudu a pod kontrolou předsednictva. On i jeho zástupce jsou voleni na doporučení Shromáždění smluvních stran absolutní většinou soudců v tajném hlasování na pět let. Součástí Kanceláře

MTS musí být tajemníkem zřízený útvar pro služby obětem a svědkům, který bude zajišťovat ochranná a bezpečnostní opatření, poradenskou činnost a pomoc pro svědky, oběti, které se dostaví k Soudu a jiné osoby, ohrožené z důvodu své svědecké výpovědi. K výkonu správních funkcí v kanceláři může tajemník zaměstnat kvalifikovaný personál (čl. 44). Tajemník proto navrhne se souhlasem předsednictva a prokurátora personální řád (*Staff Regulations*), který upravuje podmínky přijímání, odměňování a propouštění personálu.

Statut posléze upravuje odvolání soudce, prokurátora a jeho zástupce a tajemníka a jeho zástupce na základě přesně stanovených důvodů (čl. 46), jakož i disciplinární opatření při méně závažných zneužitích úřední moci (čl. 47). Jak Soud samotný, tak i soudci a další pracovníci požívají výsad a imunit. Soudci, prokurátor a jeho zástupci i tajemník požívají při výkonu služebních úkolů stejných výsad a imunit, jaké jsou udělovány vedoucím diplomatických misí, a po skončení funkčního období se na ně vztahuje imunita vůči právním řízením v souvislosti s jejich výroky nebo jednáním při výkonu funkcí. Ostatní personál požívá výsad, imunit a výhod, jež jsou nezbytné pro plnění jejich funkcí. Soudci, prokurátor, tajemník a jejich zástupci obdrží platy, přídatky a náhrady stanovené Shromážděním smluvních stran, avšak s ohledem na jejich nezávislost nebudou po dobu trvání jejich funkčního období snižovány.

Článek 50 upravuje úřední jazyky Soudu (arabština, čínština, angličtina, francouzština, ruština a španělština) a pracovní jazyky (angličtina a francouzština). Zatímco v pracovních jazycích mají probíhat běžná jednání Soudu, v úředních jazycích se budou publikovat rozsudky a jiná rozhodnutí MTS v zásadních otázkách. Statut dává Soudu rovněž možnost použít jako pracovního jazyka i některý jiný úřední jazyk v souladu s Jednacím řádem a pravidly důkazního řízení a na žádost některého z účastníků řízení nebo státu, pokud takové povolení považuje za dostatečně opodstatněné.

Soud bude mít mezinárodněprávní subjektivitu v rozsahu, jaký může být nutný vzhledem k jeho cílům a funkcím. Soud není přímo součástí OSN, nýbrž samostatnou mezinárodní institucí, která své vztahy upraví jednak dohodou s OSN, jednak dohodou o sídle s hostitelským státem. Proto také administrativní funkce ve vztahu k Soudu, včetně schvalování jeho rozpočtu, nezajišťuje žádný orgán OSN, nýbrž je plní Shromáždění států - smluvních stran (viz část 11) Každá smluvní strana má ve Shromáždění jednoho zástupce. Ostatní státy, které podepsaly Statut nebo Závěrečný akt Římské konference, mohou být ve Shromáždění pozorovateli. Toto shromáždění také volí soudce a rozhoduje o změnách jejich počtu. Shromáždění zřizuje volbou ze svých členů tzv. Kancelář (*Bureau*), která

se schází podle potřeby, avšak nejméně jednou ročně. Shromáždění si též může zřizovat jiné subsidiární orgány. Právě z příspěvků smluvních stran a případných zdrojů OSN se bude financovat chod MTS (část 12). Zdroje z rozpočtu OSN podléhají schválení Valným shromážděním a měly by se vztahovat zejména na výdaje související s případy, které Soudu předala k řešení Rada bezpečnosti. Vedle toho může Soud využívat dobrovolných příspěvků od vlád, mezinárodních organizací, jednotlivců a dalších dárců.

4.5.2. Řízení před Soudem

Jednotlivé fáze procesu před MTS upravují části 5 až 8 Statutu. Se zde obsaženými procesními pravidly úzce souvisí i úprava jurisdikce Soudu a aktivní legitimace určitých subjektů k podání návrhu na zahájení vyšetřování (viz výše sub 3., zejm. čl. 13-19). Na rozdíl od obecnějších otázek, řešených v části 2, jsou zde podrobně popsány jednotlivé fáze trestního řízení. Tato pravidla se spíše podobají vnitrostátním procesním normám. Jde však o normy mezinárodního práva, které jsou určeny pouze pro řízení podle Statutu MTS. Třebaže se inspiroují procesními pravidly různých systémů vnitrostátního trestního práva, nekopírují žádný z nich, nýbrž představují určitou syntézu jednotlivých modelů (viz níže *sub 4.5.2.d*). Týkají se postupů jednotlivých orgánů Soudu v průběhu řízení, jakož i práv a postavení vyšetřovaných či obviněných osob a jejich obhájců, svědků a obětí zločinů. Většina těchto ustanovení ani nepředpokládá nějakou formu vnitrostátní recepce. Důležitou výjimku ovšem představuje článek 59, upravující zajištění osoby ve vazebním státu (viz níže).

(a) Vyšetřování

Část 5 Statutu upravuje v čl. 53 až 61 první fázi řízení před Soudem, tj. vyšetřování a stíhání před zahájením hlavního líčení. Ať už bylo řízení zahájeno jakýmkoli ve Statutu předvídaným způsobem (srov. čl. 13), prokurátor vyhodnotí získané informace a rozhodne o zahájení vyšetřování anebo o tom, že není dostatečný důvod se věcí dále zabývat (čl. 53). Přitom zváží, zda (a) informace nasvědčují tomu, že došlo ke spáchání zločinu, (b) věc je přípustná podle čl. 17, a (c) vzhledem k závažnosti zločinu a zájmům obětí je podstatný důvod se domnívat, že by vyšetřování nesloužilo zájmům spravedlnosti. V pozdějším stadiu může prokurátor své rozhodnutí přehodnotit. Pokud na základě výsledků vyšetřování neshledá dostatečný důvod k zahájení stíhání, protože nejsou dostatečné právní a věcné důvody k návrhu na vydání zatýkacího rozkazu nebo před-

volání, popř. z dalších dvou důvodů (shodných jako při rozhodování o zahájení vyšetřování), vyrozumí o svém závěru vyšetřovací senát a stát, který podal oznámení, nebo Radu bezpečnosti v případech podle čl. 13 odst. (b). Jako pojišťka proti zneužití volného rozhodování prokurátora o zastavení vyšetřování či stíhání může být takové rozhodnutí na žádost státu, který podal oznámení, nebo Rady bezpečnosti, přezkoumáno vyšetřovacím senátem. Z vlastní iniciativy může vyšetřovací senát přezkoumat prokurátorovo rozhodnutí, pokud je založeno pouze na důvodu, že „vyšetřování není v zájmu spravedlnosti“.

Prokurátor je nezávislým orgánem Soudu, který nejen zastupuje obžalobu, ale hájí zájem na zjištění pravdy a výkonu spravedlnosti. Proto v zájmu zjištění skutečného stavu věci postupuje při vyšetřování tak, aby byly přezkoumány veškeré skutečnosti a důkazy potřebné pro zjištění trestní odpovědnosti podle tohoto Statutu, přičemž stejně pečlivě objasňuje přitěžující i polehčující okolnosti (čl. 54 odst. 1). Zároveň je povinen brát ohled na zájmy a osobní poměry obětí a svědků. Základní pravomoci a povinnosti prokurátora jsou upraveny v čl. 54. Může žádat spolupráci států, ale nemá vůči nim donucovací pravomoc. Výjimku představuje možnost vést vyšetřování na území státu, k čemuž ovšem potřebuje pověření vyšetřovacího senátu podle čl. 57 odst. 3 (d), tj. v případech, kdy je smluvní strana Statutu zjevně neschopná vyhovět žádosti o spolupráci z důvodu nedostupnosti příslušné složky soudního systému. Kromě toho může prokurátor určité procesní úkony provádět na základě rozhodnutí vyšetřovacího senátu, domnívá-li se, že je třeba zajistit svědeckou výpověď nebo zkoumat, shromažďovat či ověřovat důkazy, které později nebudou pro účely řízení dostupné (čl. 56). Tyto úkony lze provádět i před rozhodnutím o příslušnosti Soudu a přípustnosti dané věci, nebo když prokurátor vyšetřování odložil, protože byla věc předána do jurisdikce státu (čl. 18 odst. 6 a čl. 19 odst. 8).

Vyšetřovací senát může vydávat nařízení a příkazy potřebné pro účely vyšetřování nebo pro přípravu obhajoby, jakož i v případě potřeby zajistit ochranu obětí a svědků a vyžadovat součinnost států při přijímání ochranných opatření pro účely budoucího zabavení věcí (čl. 57). Podrobněji je v čl. 58 upraveno vydání zatykače nebo předvolání k Soudu. Prokurátor musí ujistit Soud, že je důvodné podezření, že osoba se dopustila zločinu spadajícího do jurisdikce Soudu, a že zatčení osoby je nezbytné (i) pro zajištění její přítomnosti na hlavním líčení, (ii) pro zajištění, aby tato osoba nemařila vyšetřování nebo soudní řízení, nebo (iii) proto, aby nepokračovala v páchání zločinu, který spadá do jurisdikce MTS. Vyšetřovací senát může namísto zatykače vydat předvolání, pokud shledá, že postačuje k zabezpečení přítomnosti osoby. Poté, co se osoba dostaví nebo je

předána Soudu na základě zatykače, se vyšetřovací senát ujistí, že osobě bylo sděleno obvinění ze zločinů, jichž se měla dopustit, a že byla poučena o svých právech podle Statutu. Osoba, proti níž byl vydán zatykač, může požádat o dočasné propuštění do zahájení procesu (čl. 60). Vyšetřovací senát rozhodne na základě přezkoumání trvání důvodů, stanovených v čl. 58 odst. 1, které vedly k vydání zatykače. Vyšetřovací senát v přiměřené lhůtě po předání nebo dobrovolném dostavení se osoby zahájí předběžné projednání obvinění (*hearing to confirm the charges*). Projednání bude přítomen prokurátor i obhájce obviněného a zpravidla též obviněný, ledaže se svého práva být přítomen vzdal nebo uprchl. Obhajoba má právo se v přiměřené lhůtě před zasedáním dozvědět o důkazech, o něž se prokurátor hodlá opírat. Prokurátor musí podpořit každé obvinění dostatečnými důkazy o tom, že osoba spáchala zločin, ze kterého je obviněna. Pokud vyšetřovací senát shledá dostatečné důkazy, předá osobu soudnímu senátu pro účely řízení ve věci obvinění, která potvrdil (čl. 61).

Podezřelé osoby mají v průběhu vyšetřování celou řadu práv podle čl. 55 Statutu. Tato práva zahrnují právo na ochranu proti sebeobvinění (osoba nesmí být nucena vypovídat, pokud by si způsobila nebezpečí trestního stíhání, ani nucena k doznání), právo nebyť vystaven nátlaku, vydírání či hrozbám, mučení či jinému krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání. Pokud výslech probíhá v jiném jazyce, než který osoba dokonale ovládá, má dále právo na bezplatného schopného tlumočníka nebo na objektivní překlad. Osoba má rovněž právo nebyť zatčena nebo držena ve vazbě jinak než v souladu se Statutem. Podezřelá osoba má také právo být před výslechem, ať probíhá před prokurátorem nebo vnitrostátními orgány na základě dožadání, upozorněna na důvodné podezření, že se dopustila zločinu spadajícího do jurisdikce MTS, právo odepřít odpověď, právo na právní pomoc (včetně jejího bezplatného poskytnutí pro ty, jež nemají dostatek prostředků) i právo na přítomnost obhájce při výslechu. Jde zde vlastně o další rozšíření katalogu zásad trestního práva, které byly převzaty do Statutu z vnitrostátních právních řádů i z mezinárodních instrumentů na ochranu lidských práv.⁴¹¹

(b) Hlavní líčení

Místem hlavního líčení je podle čl. 62 sídlo Soudu, tj. Haag, není-li ovšem stanoveno jinak. Po určitých diskusích v době přípravy i během Diplomatické

⁴¹¹ Srov. např. čl. 7, 9 a 14 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (1966), čl. 3, 5 a 6(3) Evropské úmluvy o lidských právech (1950), čl. 5, 7 a 8(2) Americké úmluvy o lidských právech (1969).

konference v Římě o možnosti soudního řízení s obžalovanými *in absentia*, tato možnost nebyla do Statutu zakotvena. Podle čl. 63 odst. 1 tak obžalovaný musí být přítomen na hlavním líčení, a to s jedinou omezenou výjimkou (odst. 2). Pokud obžalovaný soustavně narušuje průběh líčení, může ho soudní senát vykázat a umožnit mu sledovat líčení a dávat pokyny svému obhájci z prostor mimo jednací síň. Tato opatření lze uplatnit jen za výjimečných okolností a pouze na dobu nezbytně nutnou.

Hlavní funkcí a úlohou soudního senátu je dbát „na spravedlivé a rychlé projednání věci při plném respektování práv obžalovaného a ohledu na ochranu obětí a svědků“ (čl. 64). Soudní senát může při výkonu svých funkcí mimo jiné vyžadovat dostavení se a výpověď svědků a předkládání písemností, zajistit ochranu obžalovaného, svědků a obětí a rozhodovat v dalších souvisejících otázkách. Soudní senát má také pravomoc rozhodovat o přijatelnosti nebo významu důkazů a přijímat opatření pro udržení pořádku v průběhu líčení. Hlavní líčení je zásadně veřejné, avšak s možností povolit určité části líčení s vyloučením veřejnosti pro účely ochrany obětí, svědků nebo důvěrných či citlivých informací.

Článek 65, jako ostatně i celý Statut, odráží kompromis mezi různými přístupy velkých právních systémů světa, především *common law* a kontinentálního (románsko-germánského) práva. Zde jde konkrétně o postup po přiznání viny (*guilty pleas*), který Statut po vzoru *common law* připouští a dovoluje tak Soudu zkrátit řízení a odsoudit obžalovaného k určitému trestu. Zároveň se však od čistého modelu známého z anglosaských zemí významně odchyluje a ukládá Soudu, aby se nespokojil za všech okolností s pouhým přiznáním. Soud se musí ujistit, že obžalovaný si je vědom důsledků přiznání, přiznal vinu dobrovolně po dostatečné poradě se svým obhájcem a přiznání odpovídá i skutkovému stavu. Soudní senát pak může obžalovaného buď odsoudit, anebo když shledá, že výše uvedené požadavky nejsou splněny, nařídí pokračování hlavního líčení obvyklým postupem. Pokud shledá, že v zájmu spravedlnosti a v zájmu obětí je třeba úplnějšího objasnění skutkového stavu, může požádat prokurátora o provedení dalších důkazů nebo nařídí pokračování hlavního líčení. Výslovně Statut vystupuje proti praxi vyjednávání přiznání výměnou za nižší trest (tzv. *plea bargaining*) tím, že jednání mezi prokurátorem a obhajobou ohledně změn obžaloby, přiznání viny či uloženého trestu nejsou pro Soud závazná (čl. 65 odst. 5).

Statut MTS věnuje značnou pozornost i právům obžalovaného. Podle čl. 66 platí pro každého presumpe nevinu. Břemeno dokazování viny obžalovaného leží na prokurátorovi. Před vynesením odsuzujícího rozsudku musí být Soud nade vše (rozumnou) pochybnost (*beyond reasonable doubt*) přesvědčen o vině

obžalovaného. Statut pak v čl. 67 podrobně upravuje procesní práva obžalovaného, který má především právo na veřejné líčení a na spravedlivé a nestranné řízení při zachování úplné rovnosti. Tento článek poté vyjmenovává minimální záruky takového spravedlivého procesu. Vedle práv, která Statut poskytuje každé osobě již od stádia vyšetřování (viz výše čl. 55), je to i právo mít dostatek času a možnosti k přípravě obhajoby a k volné komunikaci s obhájcem, být souzen bez průtahů, mít obhájce podle své volby nebo ustaveného Soudem (je-li to třeba, pak poskytnutého bezplatně), klást otázky svědkům obžaloby a vyžadovat dostavení a výslech svědků obhajoby za stejných podmínek, jako výslech svědků obžaloby, atd. Obžalovaný má rovněž právo ne být nucen k výpovědi či přiznání viny a právo odepřít výpověď, jakož i učinit bezpřísežné ústní či písemné prohlášení na svou obhajobu.

Soud má ovšem také obecnou povinnost přijmout „vhodná opatření na ochranu bezpečnosti, tělesného i duševního zdraví, důstojnosti a soukromí obětí a svědků“ (čl. 68). Soud přitom přihlédne ke všem podstatným okolnostem, včetně věku a pohlaví osoby a povahy zločinu, zejména pokud se jedná o zločin s prvky sexuálního násilí nebo násilí na dětech. Tato opatření nesmí být na újmu právům obžalovaného a zásadě spravedlivého a nestranného procesu, avšak soudní senát může učinit výjimku ze zásady veřejnosti líčení. Útvar pro ochranu obětí a svědků může radit prokurátorovi a Soudu ohledně vhodných ochranných a bezpečnostních opatření. Vedle protektivních ustanovení však čl. 68 také poskytuje obětem zločinů i jistá procesní oprávnění. Soud totiž umožní, jsou-li dotčeny osobní zájmy obětí, přednesení a projednání jejich názorů a obav ve vhodných úsecích řízení, a to v souladu s Jednacími řádem a pravidly důkazního řízení (čl. 68 odst. 3).

Statut MTS stanoví pouze rámcová pravidla týkající se dokazování (čl. 69) s tím, že podrobnosti upraví Jednací řád a pravidla důkazního řízení. Při hlavním líčení vypovídá svědek zpravidla osobně. Soud má pravomoc vyžadovat předložení veškerých důkazů, které považuje za potřebné pro objasnění skutečného stavu věci, a může rozhodnout o významu či přípustnosti důkazů, mimo jiné s ohledem na jejich důkazní hodnotu a případné ohrožení spravedlivého řízení. Významným limitem je odst. 7, podle kterého důkazy získané porušením Statutu nebo mezinárodně uznávaných lidských práv jsou nepřijatelné, pokud porušením byla podstatným způsobem zpochybněna spolehlivost důkazu, nebo „připuštění důkazů by bylo neetické a výrazně by poškodilo řádný průběh řízení“.

Na rozdíl od starších mezinárodních tribunálů *ad hoc*, bude mít Soud jurisdikci i vůči trestným činům (*offences*) proti výkonu spravedlnosti. Jde o činy

odlišné od zločinů (*crimes*) podle mezinárodního práva, k jejichž postihu byl MTS zřízen, ale související s potřebou chránit nerušený výkon spravedlnosti a pracovníky tohoto Soudu. Tyto trestné činy nejsou založeny obecným mezinárodním právem, nýbrž vyplývají pouze ze smlouvy (Statutu MTS), popř. vnitrostátního práva. Statut v čl. 70 stanoví šest takových činů, které budou trestány Soudem. Svou podstatou se jedná o materiální právo (skutkové podstaty trestných činů), ale systematicky byl tento článek zařazen do části 6., protože všechny skutkové podstaty jsou spjaty s činností Soudu a polovina z nich přímo s důkazním řízením. Jde o tyto trestné činy, pokud jsou spáchány úmyslně:

(a) křivá výpověď podaná osobou vypovídající pod přísahou, (b) vědomé předkládání nepravdivých či padělaných důkazů, (c) pokus o podplácení či zasahování do přítomnosti svědka, pomsta svědkovi za jeho výpověď nebo ničení či zasahování do důkazů, (d) ztěžování splnění úkolu pracovníka Soudu, včetně jeho zastrašování, (e) pomsta pracovníkovi Soudu pro výkon povinnosti, (f) vyžadování či přijímání úplatku pracovníkem Soudu v souvislosti s jeho úředními povinnostmi.

Výkon jurisdikce Soudu vůči těmto činům se bude řídit podle Jednacího řádu a pravidel důkazního řízení. V samotném čl. 70 jsou stanoveny tresty, které jsou vzhledem k závažnosti odlišné od trestů, předvídaných pro zločiny (viz níže). Soud může uložit trest odnětí svobody až na pět let nebo peněžitý trest. Soud také může požádat stát o součinnost nebo postoupit případ jeho vnitrostátním orgánům. Proto také Statut zavazuje smluvní strany rozšířit a uplatňovat jejich trestněprávní předpisy i na trestné činy proti výkonu spravedlnosti podle tohoto článku Statutu, spáchané na jeho území nebo některým z jeho občanů.

Soud také může postihnout osoby přítomné při jeho jednání za nepřístojné chování, rušení jednání nebo svévolné odepření řídit se pokyny Soudu peněžitou pokutou nebo jiným, slabším administrativním postihem, např. vykazáním z jednací síně (čl. 71). Ustanovení čl. 72 upravuje ochranu informací v případě, kdy by podle názoru státu jejich poskytnutí ohrozilo jeho národní bezpečnostní zájmy. V takovém případě to bude stát s příslušným orgánem Soudu společně řešit. Pokud se nenajde řešení a Soud rozhodne, že tyto důkazy jsou nezbytné pro rozhodnutí o vině či nevině obžalovaného, nastupuje procedura podle části 9. Statutu o spolupráci. Podle čl. 73 může smluvní strana, požádaná Soudem o poskytnutí písemnosti nebo informace, kterou mu důvěrně poskytl stát, mezivládní organizace nebo jiná mezinárodní organizace, tak učinit pouze se souhlasem takové třetí strany.

Statut v čl. 74 upravuje náležitosti rozhodnutí Soudu. Všichni soudci soudního senátu musí být stále přítomni každé části hlavního líčení a při poradě o roz-

hodnutí, která je tajná. Rozhodnutí nesmí překročit rámec skutečností a okolností uvedených v obžalobě a dodatcích k ní. Soudci usilují o dosažení jednomyslného rozhodnutí, jinak se přijímá rozhodnutí většinou hlasů soudců. Rozhodnutí musí být vyhotoveno písemně s úplným odůvodněním, které musí obsahovat většinový i menšinový názor, není-li jednomyslnosti. Rozhodnutí - nebo jeho podstatný obsah - musí být vyhlášeno ve veřejném zasedání. Soud také stanoví zásady pro odškodňování obětí nebo osob blízkých, včetně restituce, náhrady a rehabilitace. Na návrh oběti nebo výjimečně i z vlastní iniciativy pak Soud může rozhodnout o rozsahu a velikosti škody, ztráty nebo újmy, způsobené obětem. Soud může nařídít povinnost poskytnout odškodnění přímo odsouzenému, anebo nařídít odškodnění ze Svěreneckého fondu (čl. 75).

(c) Odvolání a přezkum rozhodnutí

Rozhodnutí Soudu ve věci samé může napadnout odvoláním prokurátor nebo odsouzený z následujících důvodů: (i) vada v řízení, (ii) skutkový omyl nebo (iii) právní omyl. Odsouzený se může odvolat také z jiného důvodu „majícího vliv na spravedlnost nebo hodnověrnost řízení či rozhodnutí“ (čl. 81 odst. 1). V souladu s jednacím řádem může prokurátor či odsouzený napadnout odvoláním i samotný výrok o trestu, a to z důvodu nepoměru mezi trestem a spáchaným činem (odst. 2). Podle ustanovení Statutu, kterému jde o zajištění co nejvyšší úrovně a přesvědčivosti rozsudků MTS, prokurátor může podat odvolání i za odsouzeného, tj. v jeho prospěch. Stejně tak Soud, který je jinak vázán odvolacími důvody, může v případě, že odvolání bylo podáno pouze proti výroku o trestu a on shledá důvody k zrušení výroku o vině, vyzvat prokurátora a odsouzeného k uplatnění důvodů podle čl. 81 odst. 1(a). Nenařídí-li soudní senát něco jiného, odsouzený zůstává ve vazbě až do projednání odvolání. V případě zprošťujícího rozsudku musí být obžalovaný zpravidla okamžitě propuštěn na svobodu. Za výjimečných okolností, mimo jiné vzhledem ke konkrétnímu riziku útěku, závažnosti skutku, ze kterého byl obžalován a pravděpodobnosti úspěchu odvolání, však může soudní senát na návrh prokurátora ponechat osobu ve vazbě až do projednání odvolání.

Každá z procesních stran se také může odvolat proti jiným rozhodnutím v průběhu řízení, a to jde-li o rozhodnutí o jurisdikci a přípustnosti, rozhodnutí povolující či zakazující propuštění vyšetřovaného nebo stíhaného, rozhodnutí vyšetřovacího senátu přijmout z vlastní iniciativy předběžné opatření k zajištění důkazu (dle čl. 56 odst. 3) nebo rozhodnutí „v otázce, která by významně ovlivnila spravedlivost a rychlost řízení či výsledek hlavního líčení“ (čl. 82). Proti

nařzení o odškodnění může podat odvolání právní zástupce obětí, odsouzený nebo *bona fide* vlastník nemovitosti, jehož se nepříznivě dotýká rozhodnutí o propadnutí věci.

Pokud odvolací senát shledá, že řízení bylo nespravedlivé, čímž byla nepříznivě ovlivněna hodnověrnost napadeného rozhodnutí či výroku o trestu, nebo že rozhodnutí či výrok o trestu byly významně ovlivněny skutkovým nebo právním omylem nebo vadou v řízení, může změnit či zrušit toto rozhodnutí nebo výrok, nebo nařídít nové projednání věci jiným senátem. Odvolací senát přitom může sám provádět důkazy, anebo vrátit otázku k vyřešení původnímu senátu. Odvolací senát také může změnit výrok o trestu, domnívá-li se, že trest je v nepoměru k činu (čl. 83).

Přezkum pravomocného rozsudku odvolacím soudem připadá v úvahu podle čl. 84 v případě, že vyšly najevo dříve neznámé důkazy, které jsou tak významné, že jejich uvedení během hlavního líčení by pravděpodobně odůvodnilo jiné rozhodnutí, nebo bylo zjištěno, že rozhodující důkazy byly nepravdivé či padělané, anebo jeden či více ze soudců, kteří se podíleli na rozhodování, se dopustili závažného zneužití úřední moci. Odvolací senát rozhodne o důvodnosti žádosti podané odsouzeným (nebo po jeho smrti osobou blízkou, která od něj dostala pokyn), anebo prokurátorem za odsouzeného, a může znovu svolat původní soudní senát, nebo ustavit nový senát, anebo si ponechat jurisdikci a sám rozhodnout, jestli je třeba přezkoumat rozsudek. Osoba, která byla protiprávně zatčena či držena ve vazbě, jakož i osoba odsouzená v důsledku justičního omylu má vymahatelné právo na náhradu (čl. 85).

(d) *Zhodnocení procesních ustanovení Statutu*

Z rozboru procesních ustanovení Statutu MTS je zřejmé, že je není možno jednoznačně přiřadit k některému z typů trestních procesů, známých ve vnitrostátních právních řádech. Státy sice při koncipování Statutu převzaly v zásadě přístup *common law*, ale projednací kontradiktorní systém (*adversarial system*) do značné míry modifikovaly prvky inkvizičního modelu (*inquisitorial model*).⁴¹² Kontradiktorní proces je dán tím, že nebyl zřízen institut vyšetřovacího soudce (nebo podobného, jinak nazvaného orgánu), který by vedl vyšetřování a po jeho ukončení předal veškeré provedené důkazy soudu. Naopak bylo vyšetřování a stíhání svěřeno prokurátorovi, který sbírá důkazy a zastupuje obžalobu před Soudem. Veškeré důkazy musí být provedeny při ústním jednání,

⁴¹² Srov. A. Cassese, op. cit. 319, s. 168-169.

doklady a svědectví navrhované oběma stranami jsou připuštěny jako důkazy, jen když o tom rozhodne Soud. Tyto znaky trestního řízení převzaté z *common law* jsou ovšem doplněny důležitými znaky trestního procesu, jaký se uplatňuje v řadě zemí kontinentálního právního systému.

Především jde o úlohu prokurátora, který není podle Statutu pouze procesní stranou obžaloby s jediným zájmem na shromáždění důkazů k usvědčení obžalovaného, nýbrž zároveň plní i funkci nezávislého orgánu, pracujícího v zájmu nalezení pravdy a spravedlnosti (tj. někdy i ve prospěch obviněných osob). Kromě toho ve fázi vyšetřování prokurátor působí pod dohledem vyšetřovacího senátu. Jeho souhlas potřebuje prokurátor zejména pro zahájení vyšetřování z vlastního podnětu. Tento senát rovněž rozhoduje ve fázi vyšetřování (obdoba přípravného řízení v některých trestních řádech) o námitkách proti přípustnosti věci a jurisdikci Soudu. Další významný prvek představuje účast obětí (poškozených) v trestním řízení u MTS, pokud jde o uplatnění jejich nároku na odškodnění. Významným prvkem inkvizičního modelu je také aktivní úloha soudních senátů v rámci hlavního líčení, zejm. při dokazování, kdy může nařídít předložení i jiných důkazů, než které navrhly strany. A konečně poslední důležitou odchylkou od modelu *common law* (ale i Statutu a jednacích řádů Tribunálů pro bývalou Jugoslávii a Rwandu) je právo obžalovaného učinit na svou obhajobu bezpřísežné ústní nebo písemné prohlášení (a nikoli jen možnost být slyšen jako svědek obhajoby).

Kromě toho některé otázky ponechal Statut MTS vzhledem k obecné formulaci bez jasné odpovědi, která by naznačila příklon k některému z modelů trestního řízení. Jde zejména o to, zda se při provádění důkazů uplatní některé známé instituty *common law* (např. křížový výslech), nebo zda se při odvolacím řízení uplatní apelační, kasační či revizní princip. V některých případech totiž obecná ustanovení Statutu předpokládají konkretizaci v Jednacím řádu a pravidlech důkazního řízení.

4.5.3. *Tresty a vykonávací řízení*

Problematika trestů, kterou upravuje část 7 Statutu, se svou hmotněprávní povahou do jisté míry vymyká z procesních aspektů regulovaných přecházející částí (6. Hlavní líčení) i částí následující (8. Odvolání). Její zařazení odpovídá tedy spíše chronologické posloupnosti jednotlivých etap řízení před Soudem než nějaké hlubší systematické. Proto je třeba o trestech pojednat samostatně, a to i v souvislosti se zajištěním jejich výkonu, což zase upravuje část 10 Statutu, kde se opět jedná o procesní pravidla.

Osobě odsouzené Soudem za některý ze zločinů podle čl. 5 mohou být uloženy pouze tresty obsažené ve Statutu. To vyplývá ostatně již ze zásady legality trestů (*nulla poena sine lege*) podle čl. 23 Statutu. Je-li obžalovaný uznán vinným, soudní senát zváží, jaký trest mu má být uložen. Senát může z vlastní iniciativy, nebo musí na žádost prokurátora či obžalovaného nařídít další líčení za tímto účelem. Výrok o trestu je vyhlášován veřejně a pokud možno v přítomnosti obžalovaného (čl. 76).

Tresty, které má Soud k dispozici, jsou stanoveny v čl. 77. Jde o odnětí svobody na určitý počet let (až do 30 let) nebo odnětí svobody na doživotí, pokud k tomu opravňuje „mimořádná závažnost zločinu a osobní poměry odsouzeného“. Kromě trestu odnětí svobody (tj. nikoli samostatně) může Soud nařídít peněžitý trest nebo propadnutí výnosů, majetku a aktiv přímo či nepřímou ziskových činností, aniž by tím byla dotčena práva třetích osob, jednajících v dobré víře (*bona fide*). Při ukládání trestů Soud přihlídně k okolnostem, jako je závažnost zločinu a osobní poměry odsouzeného, a započítá také dobu, kterou odsouzený strávil ve vazbě. Osobě, odsouzené za více zločinů, Soud uloží za každý zločin úhrnný trest, který nesmí přesahovat hranici 30 let nebo odnětí svobody na doživotí. (čl. 78) Trest smrti není uveden mezi tresty, které může Soud použít. Toto vyloučení trestu smrti ze Statutu však nijak neomezuje státy při ukládání trestů podle vnitrostátního práva, což výslovně potvrdil čl. 80.

Část 10 (Vykonávací řízení, *Enforcement*) stanoví režim, podle kterého budou vykonány tresty uložené Soudem. Podobně, jako ustanovení o spolupráci (část 9, viz níže), i tato část Statutu odráží potřebu součinnosti Soudu a smluvních stran při prosazování mezinárodního práva. Ustanovení o výkonu rozhodnutí lze pak rozdělit na ta, která se vztahují na všechny smluvní strany, a ta, jež se týkají pouze určitého státu. Jde totiž o to, že podle čl. 103 se trest odnětí svobody vykonává ve státu určeném Soudem ze seznamu států, které Soud uvědomily o své ochotě přijímat odsouzené. Takové prohlášení je fakultativní a není ovšem podmínkou pro ratifikaci Statutu. Při výkonu svého práva, určit stát z takového seznamu, Soud bude brát v úvahu spravedlivou dělbu odpovědnosti mezi smluvními stranami, uplatňování běžně uznávaných mezinárodních smluvních standardů zacházení s vězni a jiné faktory včetně občanství a názorů odsouzeného.

Výkon trestu odnětí svobody podléhá doзору Soudu. Jeho podmínky se řídí právním řádem státu výkonu trestu a musí být v souladu s běžně uznávanými mezinárodními smluvními normami, kterými se řídí zacházení s vězni (čl. 106). Zde se nabízí otázka, zda a jak lze na základě Statutu zavázat k jejich dodržování stát, který není stranou smluv obsahujících takové standardy. V obou přípa-

dech půjde o mnohostranné smlouvy, avšak s různým okruhem účastníků. Proto není možné odpovědět za použití pravidla o relativním účinku smluv (*pacta tertiis nec nocent nec prosunt*), kodifikovaného v čl. 34 Vídeňské úmluvy o smluvním právu (1969).⁴¹³ V daném případě jde o závazek pro smluvní stranu Statutu, nikoli pro třetí stát. K tomu, aby ratifikaci Statutu MTS bylo možno považovat i za výslovný písemný souhlas třetího státu (podle čl. 35 Vídeňské úmluvy) ve vztahu k smluvním standardům o zacházení s vězni, by však byla třeba minimálně specifikace smluvních pravidel, která by se takto inkorporovala do Statutu. To se však nestalo. Aplikaci případných obyčejových pravidel by sice nic nebránilo, ale Statut se výslovně odvolává na mezinárodní smluvní normy. Nejspíše by se tyto normy mohly dostat přímo nebo inkorporací na základě odkazu do smlouvy o podmínkách přijímání odsouzených, která bude uzavřena mezi státem a Soudem. V praxi tak asi bude záležet na posouzení Soudu, nakolik stát, který je ochoten přijímat odsouzené, skutečně dodržuje mezinárodní standardy zacházení s vězni, což je ostatně důležitější než jejich formální smluvní přijetí. Zároveň se však nedá předpokládat, že přinejmenším zpočátku projeví hodně smluvních stran Statutu ochotu přijímat odsouzené k výkonu trestu na svém území. Naopak spíše hrozí situace, kdy se žádný takový stát nenajde. Pak by se muselo použít ustanovení čl. 103 odst. 4, podle kterého se vykoná trest odnětí svobody ve vězeňském zařízení poskytnutém hostitelským státem (tj. Nizozemím) v souladu s podmínkami stanovenými smlouvou o sídle Soudu. V takovém případě ovšem náklady, související s výkonem trestu odnětí svobody, hradí Soud.

Trest uložený Soudem je pro stát výkonu trestu závazný a nemůže jím být změněn. Jedině Soud má právo rozhodnout o přezkumu a o upuštění od výkonu zbytku trestu. Soud může rozhodnout o propuštění osoby, která vykonala dvě třetiny trestu nebo 25 let v případě doživotního trestu (čl. 110). Pokud odsouzený uteče z vazby a ze státu výkonu trestu, tento stát může požádat stát, v němž se uprchlý vězeň zdržuje, o jeho předání podle platných dvoustranných či mnohostranných ujednání, nebo může vyžadovat, aby o předání této osoby požádal Soud (čl. 111).

Na rozdíl od ustanovení, týkajících se výkonu odnětí svobody, která se týkají pouze některých států, článek 109, upravující výkon peněžitého trestu a propadnutí majetku, se vztahuje na všechny smluvní strany Statutu. Všechny státy se zavázaly vykonat příkazy k zaplacení pokuty nebo propadnutí majetku vydané Soudem, popř. přijmout opatření k získání náhrady za hodnotu výnosů, majet-

⁴¹³ Srov. Č. Čepelka, *Právo mezinárodních smluv. Vídeňská úmluva o smluvním právu (1969) s komentářem*, Karolinum, Praha, 1999, s. 59-60.

ku či aktiv, jejichž propadnutí Soud nařídil, aniž by tím byla dotčena práva *bona fide* třetích stran. Takto získaný majetek musí být předán Soudu. V souladu s čl. 79 Shromáždění smluvních stran zřídí Svěrenecký fond pro oběti zločinů nebo jejich rodiny. Soud pak může nařídít převod peněz a jiného majetku, získaného z peněžitých trestů a propadnutí majetku do tohoto fondu. Tímto způsobem se snaží Statut MTS zajistit nejen spravedlivý postih zločinců, ale také alespoň částečné odškodnění jejich obětí. Jedná se přitom o nový prvek ve vývoji mezinárodního trestního soudnictví, který je však zcela v souladu s celkovou tendencí k humanizaci mezinárodního práva.

4.6. Mezinárodní spolupráce a soudní pomoc

Část 9 Statutu (čl. 86 až 102), která upravuje mezinárodní spolupráci a soudní pomoc, má zásadní místo v koncepci fungování Mezinárodního trestního soudu, který jakožto čistě mezinárodní smluvně vytvořený orgán nedisponuje exekutivní pravomocí, ani nevykonává územní výsost v žádném ze států. Proto možnost Soudu vést úspěšně vyšetřování a stíhání zločinů závisí v podstatné míře právě na spolupráci se smluvními stranami Statutu. Stejně jako mechanismus připustnosti věci před Soudem, podrobné definice zločinů a principů trestního práva, předběžné podmínky pro výkon jurisdikce Soudu a úloha prokurátora a rovněž režim spolupráce tvoří důležitou součást celého systému, který se snaží vytvořit instituci, schopnou výkonu spravedlnosti, a přitom plně respektovat prerogativy svrchovaných států. Jsou to totiž právě státy, které mají mimo jiné základní odpovědnost za stíhání zločinů genocidy, zločinů proti lidskosti a válečných zločinů. Právě v ustanoveních o spolupráci se nejjasněji promítají úzké vztahy, existující mezi Soudem a smluvními stranami. Pouze efektivní a spolehlivá spolupráce ze strany států může zajistit životaschopnost nového Soudu. Ze stejného důvodu proto je nezbytná účinná vnitrostátní implementace (včetně legislativních opatření) závazků, které ze Statutu pro státy vyplývají.⁴¹⁴

(a) Základní povinnosti týkající se spolupráce

Statut především stanoví obecnou povinnost ke spolupráci. Podle čl. 86 smluvní strany musí poskytnout Soudu plnou součinnost při vyšetřování a stíhání

⁴¹⁴ Srov. B. Broomhall, *The International Criminal Court: Overview, and Cooperation with States*, op. cit. 388, s. 86.

ní zločinů, spadajících do jeho příslušnosti. Soud je oprávněn vyžadovat spolupráci smluvních stran. Žádosti se podávají diplomatickou cestou nebo jiným vhodným způsobem, který každá smluvní strana stanoví při ratifikaci, přijetí, schválení nebo přístupu ke Statutu. Dožádaná smluvní strana zachová důvěrnost žádostí o spolupráci a přiložených písemností, s výjimkou případů, kdy je zveřejnění nutné pro vyřízení žádosti. Soud také může v souvislosti se žádostí o spolupráci přijmout opatření, nezbytná k zajištění bezpečnosti obětí, svědků a jejich rodinných příslušníků (čl. 87).

K tomu, aby vnitrostátní právo umožnilo státům reagovat na žádosti Soudu, Statut ukládá smluvním stranám „zajistit, aby v jejich vnitrostátním právním řádu byly k dispozici mechanismy potřebné pro všechny formy spolupráce“ uvedené v části 9 (čl. 88). Toto ustanovení v podstatě požaduje, aby smluvní strany byly schopné poskytovat pomoc, kterou předvídá Statut, a přitom zajistit slučitelnost jednotlivých postupů spolupráce s jejich ústavními a právními systémy. Z řady ustanovení Statutu vyplývá, že smluvní strany budou zavázány poskytovat rychlou a účinnou pomoc Soudu za méně omezujících podmínek, než které se mohou aplikovat při poskytování soudní pomoci na žádost jiného státu. Takové řešení je plně zdůvodněné nejen s ohledem na vysokou úroveň nestrannosti a spravedlivého procesu zajišťovanou Statutem, ale také vzhledem k těsnému propojení trestní pravomoci Soudu a smluvních států. MTS tak není „cizím (zahraničním) soudem“ („*foreign jurisdiction*“) ve stejném smyslu, jako by tomu mohlo být u soudu jiného státu, a proto jeho vztahy se státem se liší od vztahů mezi dvěma státy.⁴¹⁵ Tento aspekt je zásadním pro pochopení řešení, které přinesl Statut MTS.

Pokud smluvní strana v rozporu s ustanoveními Statutu nevyhoví žádosti o spolupráci se Soudem, čímž brání Soudu ve výkonu jeho funkcí a pravomocí, může vydat v tomto smyslu nález a postoupit věc Shromáždění smluvních stran nebo Radě bezpečnosti, když byla věc postoupena Soudu od ní (čl. 87 odst. 7). Shromáždění smluvních stran musí projednat otázky související s neposkytnutím součinnosti (čl. 112 odst. 2(f)). Ze Statutu zatím není zcela jasné, co v takovém případě Shromáždění podnikne, ale to stanoví až Jednací řád. Statut nicméně předvídá určité případy nespolečné a jistou flexibilitu při poskytování součinnosti. Proto, aby Statut usnadnil práci Soudu, stanoví, že smluvní strany pokud zjistí problémy, které by mohly zdržovat nebo bránit vyřízení žádosti (čl. 97), musí konzultovat se Soudem.

⁴¹⁵ *Ibid.*, s. 86-87.

Statut jakožto mezinárodní smlouva přirozeně nemůže ukládat závazky státům, které nejsou jeho stranou. Přesto však umožňuje Soudu vyzvat takový stát, aby poskytl pomoc na základě ad hoc ujednání, dohody s takovým státem nebo na jiném vhodném základě (čl. 87 odst. 5). Kromě toho Soud může požádat mezivládní organizaci o poskytnutí informací či písemností, popř. také o jinou formu spolupráce a pomoci, kterou s touto organizací dojedná a která je v souladu s jejími kompetencemi či mandátem (čl. 87 odst. 6).

(b) Zatčení a předání osob Soudu

Soud může vydat žádost o zatčení podezřelé osoby kdykoli po zahájení vyšetřování, pokud vyšetřovací senát shledá, že návrh prokurátora obsahuje nezbytné důvody. Na tomto základě může Soud požádat stát, na jehož území se taková osoba zdržuje, o spolupráci při jejím zatčení a předání. Smluvní strany vyřídí žádosti o zatčení a předání osob podle ustanovení části 9 Statutu a v souladu s mechanismy svého vnitrostátního práva (čl. 89 odst. 1). Pravidla vnitrostátního práva, týkající se imunity některých veřejných činitelů, nevydávání vlastních občanů nebo promlčení, nejsou důvodem pro odmítnutí spolupráce. Naproti tomu Soud nemůže pokračovat v projednávání žádosti o předání nebo pomoc, kvůli níž by dožádaný stát musel jednat v rozporu se svými mezinárodněprávními závazky ve vztahu k imunitě států nebo diplomatické imunitě osoby či majetku třetího státu.⁴¹⁶ Výjimkou je případ, kdy Soud pro účely tohoto vzdání se imunity může nejprve zajistit spolupráci tohoto třetího státu (čl. 98 odst. 1). V případě imunity států i diplomatické imunity jde totiž o dispozitivní pravidlo obecného mezinárodního práva, které nebrání státům v omezení či vzdání se takové imunity v určitých případech.

Vzhledem k právním odlišnostem Statut v čl. 102 výslovně rozlišuje mezi „předáním“ (angl. *surrender*, franc. *remise*), což označuje dodání osoby Soudu, provedené podle tohoto Statutu, a „vydáním“ (angl. i franc. *extradition*), což označuje dodání osoby jedním státem druhému na základě smlouvy, úmluvy nebo vnitrostátního právního řádu. Statut rovněž stanoví, že „požadavky na předání v dožádaném státě by neměly být náročnější než požadavky, platné pro

vydávání podle smluv nebo ujednání uzavřených mezi dožádaným státem a jinými státy a vzhledem ke zvláštní povaze Soudu by pokud možno měly být méně náročné“ (čl. 91 odst. 2 c). Řízení u Soudu jakožto mezinárodní instituce, chránící zájem mezinárodního společenství na potlačování nejzávažnějších zločinů, nevyvolává stejné problémy, jako je tomu v případě spolupráce mezi dvěma státy. Proto Statut nepřejímá některé prvky charakteristické pro vydávání (extradici), jako jsou oboustranná trestnost, nevydávání vlastních občanů, výjimka pro politické trestné činy, ohledy spojené se zárukami spravedlivého procesu, apod. Všechna tato tradiční pravidla mezinárodního práva trestního mají své opodstatnění potud, pokud státy mohou kriminalizovat různá jednání, stanovit odlišná procesní pravidla a sledovat rozdílné politické zájmy. V systému Mezinárodního trestního soudu je tomu však jinak: zločiny vyplývají z ustálených norem mezinárodního práva, procesní záruky jsou na nejvyšší dosažitelné úrovni a jakékoli možné politické zneužití je kontrolováno přísnými pojistkami a postupy ve Statutu, včetně procedur jmenování soudců a dalších funkcionářů a jejich odvolání z funkce.⁴¹⁷

Statut ovšem zakotvuje zásadu speciality, což znamená, že osoba, která byla předána Soudu na základě Statutu nebude stíhána, trestána nebo zbavena svobody pro jiné činy spáchané před předáním, než činy nebo jednání zakládající skutkovou podstatu zločinů, pro něž byla tato osoba předána (čl. 101). Soud však může požádat stát, který předal osobu Soudu, aby se vzdal požadavků podle zásady speciality. Na rozdíl od pravidel, jež se uplatňují při rozhodování o vydávání mezi státy, Statut stanoví, že pokud osoba podá proti předání opravný prostředek u vnitrostátního soudu na základě zásady *ne bis in idem*, dožádaný stát musí neprodleně provést dotaz u Soudu. Je-li případ podle rozhodnutí Soudu přípustný, dožádaný stát žádost o předání vyřídí (čl. 89 odst. 2). Je tomu tak proto, že jde o důležitou otázku přípustnosti případu, jejíž rozhodnutí v souladu s čl. 20 Statutu přísluší Soudu.

Statut rovněž upravuje v čl. 90 složitý problém střetu žádostí Soudu o předání a jiného státu o vydání téže osoby. Je-li dožadující stát smluvní stranou Statutu, dožádaný stát musí předat osobu Soudu, pokud Soud shledal věc přípustnou, přičemž toto rozhodnutí bere v úvahu vyšetřování či stíhání vedené dožadujícím státem. Jestliže dožadující stát není stranou Statutu, dožádaný stát přednostně vyřídí žádost o předání Soudu, pokud ovšem není vázán mezinárodním závaz-

⁴¹⁶ Srov. diplomatické imunity kodifikované ve Vídeňské úmluvě o diplomatických stycích z r. 1961 (č. 157/1964 Sb.), Vídeňské úmluvě o konzulárních stycích z r. 1963 (č. 32/1969 Sb.), popř. též v Úmluvě o zvláštních misích (1969, dok. OSN A/RES/2530/XXIV, Annex). Pokud jde o imunitu států a jejich majetku, zde se stále aplikují příslušná pravidla v obvyčejové podobě, i když se Komise pro mezinárodní právo již pokusila o jejich kodifikaci. K imunitě států srov. blíže např. I. Seidel-Hohenveldern, *Mezinárodní právo veřejné*, Codex Bohemia, Praha, 1999, s. 257-263

⁴¹⁷ Srov. B. Broomhall, *The International Criminal Court: Overview, and Cooperation with States*, op. cit. 388, s. 88.

kem (např. extradiční smlouvou) vydat osobu dožadujícímu státu. V takovém případě dožádaný stát zváží veškeré související okolnosti konkurenčních žádostí a rozhodne, zda osobu předá Soudu, nebo ji vydá do dožadujícího státu.

(c) Jiné formy spolupráce

Kromě prakticky nejvýznamnější a politicky nejcitlivější problematiky vyřizování žádostí o zatčení a předání osoby Soudu, Statut také předvídá jiné formy spolupráce (čl. 93). Tyto jiné formy zahrnují žádosti Soudu o poskytnutí následující pomoci v souvislosti s vyšetřováním či stíháním zločinů podle Statutu:

- (a) ztotožnění a zjištění místa pobytu osob nebo zjištění místa, kde se nacházejí věci,
- (b) provádění důkazů, včetně svědeckých výpovědí pod přísahou, a předkládání důkazů, včetně znaleckých posudků a zpráv potřebných pro Soud,
- (c) výslech vyšetřovaného nebo stíhaného,
- (d) doručování písemností, včetně soudních písemností,
- (e) umožnění dobrovolného dostavení svědků nebo znalců k Soudu,
- (f) dočasné předání osob ve vazbě za určitých podmínek dle odst. 7 (pro účely ztotožnění či výpovědi, a to se souhlasem osoby i státu)
- (g) šetření na místě, včetně exhumace a ohledání hrobů,
- (h) provádění prohlídek a zajištění,
- (i) poskytování záznamů a písemností, včetně úředních záznamů a písemností,
- (j) ochrana obětí a svědků a uchování důkazů,
- (k) identifikace, vypátrání a zmrazení výnosů, majetku a aktiv a věcí určených ke spáchání zločinu,
- (l) jakákoli jiná forma pomoci, kterou nezakazuje právní řád dožádaného státu, a to s cílem umožnit vyšetřování a stíhání zločinů spadajících do jurisdikce Soudu.

Žádosti o jiné formy spolupráce (než zatčení a předání osoby) se musí vyřizovat v souladu s ustanoveními části 9. Statutu a postupy stanovenými vnitrostátním právem, pokud tyto nejsou v rozporu s mezinárodním právem. Jinak řečeno, Statut vychází z toho, že ustanovení vnitrostátního práva nemohou bránit spolupráci dožádaného státu se Soudem, ale mohou pouze upřesnit, jakým způsobem se bude tato spolupráce realizovat. Spolupráce a pomoc poskytovaná Soudu může být podle čl. 93 odst. 3 podrobena určitému omezení, pokud je provedení určité formy pomoci v dožádaném státě zakázáno na základě „základní a všeobecně uplatňované právní zásady“. V takovém případě dožádaný stát musí

neprodleně konzultovat se Soudem s cílem vyřešit tuto otázku. Povinnost konzultace se Soudem (čl. 97) se ostatně vztahuje i na jiné případy. Stát může odložit vyřízení žádosti Soudu buď z důvodu probíhajícího vyšetřování či stíhání v jiné věci, ale jen na nezbytnou dobu, na které se dohodne se Soudem (čl. 94), anebo z důvodu námítky nepřipustnosti případu až do rozhodnutí Soudu (čl. 95). Jediným důvodem, pro který může smluvní strana zcela nebo zčásti odmítnout pomoc, je poskytnutí informací souvisejících s bezpečností státu (čl. 93 odst. 4).

4.7. Problémy spojené se vstupem v platnost a implementací Statutu MTS

4.7.1. Příprava na vstup Statutu MTS v platnost: překážky a perspektivy

Diplomatická konference v Římě sice přijala Statut Mezinárodního trestního soudu, ale to neznamená bezprostřední vznik nového mezinárodního orgánu. Statut byl totiž přijat ve formě mnohostranné smlouvy, která vstoupí v platnost prvního dne měsíce po 60. dnu, následujícím po datu uložení 60. ratifikační listiny, listiny o přijetí, schválení nebo přístupu (čl. 126 odst. 1). V souladu s čl. 125 byl tento Statut otevřen k podpisu všemi státy nejprve v sídle FAO v Římě (od 17.7. do 17.10.1998) a poté v sídle OSN v New Yorku až do 31.12.2000. Po tomto datu již není možné Statut podepsat, ale pouze uložit listinu o přístupu, kterýžto akt nahrazuje a spojuje v jedno podpis a ratifikaci smlouvy. Samotný podpis totiž v případě Statutu představuje pouze první krok, kterým stát vyjadřuje předběžný, nikoliv definitivní souhlas být vázán. Vzhledem k tomu se u takovýchto mezinárodních smluv vždy musí počítat s delším časovým úsekem mezi přijetím textu na diplomatické konferenci a dosažením počtu ratifikací, nutných ke vstupu smlouvy v platnost. Toto představuje nezbytnou daň vzhledem ke zvolenému řešení - konsensuální povaze Mezinárodního trestního soudu, založeného na mnohostranné smlouvě.

I když ani přechodné sedmileté období (počítané od vstupu Statutu v platnost), které umožní smluvním státům vyloučit z kompetence Soudu válečné zločiny, nezměnilo odmítavý postoj některých vlivných států, je zřejmé, že MTS stejně vznikne. K tomu je však třeba 60 ratifikací Statutu, takže se stěží podaří zahájit čin-